Integračné procesy zamerané na imigrantov
Integration Processes Focused on Immigrants

Jana PLAVNICKÁ[34] , Dušan ŠLOSÁR[35]

Abstrakt
Príspevok sa zameriava na integračné procesy, ktoré sú orientované na imigrantov. Člení sa na teoretickú a empirickú časť. Teoretická časť sa venuje rozboru integrácie imigrantov, ktorý je vnímaný ako dlhodobý proces zabezpečovaný prostredníctvom niekoľkých oblastí. Cieľom prvej časti je preto identifikácia prekážok, s ktorými sa imigranti v rámci integračného procesu stretávajú. Empirická časť je orientovaná na prezentáciu rámcového projektu pripravovaného výskumu dizertačnej práce, ktorý je zameraný na sociálno-právnu ochranu imigrantov. V závere príspevku sú prezentované predpokladané prínosy výskumných zistení vo vzťahu k sociálnej práci.

Kľúčové slová: Integračné procesy. Oblasti integrácie. Imigranti. Sociálna práca.

Abstract
The paper focuses on integration processes that are immigrant-oriented. It is divided into a theoretical and empirical part. The theoretical part is dedicated to the analysis of the integration of immigrants, which is perceived as a long-term process provided through several areas. The scope of the first part is to identify the difficulties encountered by immigrants in the integration process. The empirical part is oriented on the presentation of the framework project of the prepared dissertation thesis research, which is focused on socio-legal protection of the immigrants. At the end of the paper are presented the expected benefits of research findings in relation to social work.

Key words: Integration processes. Areas of integration. Immigrants. Social work.

Úvod

Integráciu imigrantov možno vnímať ako dlhodobý proces, ktorý je zabezpečovaný integračnou politikou prostredníctvom určitých opatrení. Tieto opatrenia sa týkajú oblasti zamestnania, vzdelávania, jazykovej integrácie, bývania, sociálneho a zdravotníckeho zabezpečenia. Výskumy, ktoré boli realizované po vstupe do Európskej únie potvrdzujú, že v rámci

[34] Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, Katedra sociálnej práce; *e-mailová adresa*: j.plavnicka@gmail.com
[35] Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, Katedra sociálnej práce; *e-mailová adresa*: dusan.slosar@upjs.sk

týchto oblastí sa imigranti stretávajú s početnými prekážkami, ktoré sú zapríčinené najmä nedostupnosťou zdravotnej starostlivosti, pracovného trhu a mnohými ďalšími. Faktom je, že imigranti majú v integračnom procese odlišné príležitosti a podmienky, pričom tieto odlišnosti sú stále prehlbované práve vďaka existencii množstva prekážok na tých úrovniach, ktoré by mali byť orientované na ich začlenenie.

Spomínané prekážky stavajú imigrantov do pozície ohrozenej skupiny, ktorá vyžaduje zabezpečenie rôznych druhov pomoci na jednotlivých oblastiach integračného procesu. Všetky aspekty poskytovanej sociálnej pomoci, ale zároveň aj ochrany vo vzťahu k cieľovej skupine imigrantov, by mali pokrývať sociálne služby, ktoré na základe existencie spomínaných prekážok evidentne nie sú dostatočne pripravené a nereflektujú ich potreby na dostatočnej úrovni. Dôsledkom tejto skutočnosti je uvažovanie o efektívnosti sociálnej práce vo vzťahu k imigrantom.

1. Integrácia a integračné procesy

V odbornej literatúre i v praxi je integrácia imigrantov vnímaná ako vágny pojem, ktorý je navyše chápaný v rozličných politických, historických, spoločenských a iných súvislostiach. V kontexte medzinárodnej migrácie je integrácia imigrantov vnímaná ako dlhodobý obojstranný proces, ktorý prebieha na multidimenzionálnej úrovni a ktorý je založený na rešpektovaní práv a povinností tejto cieľovej skupiny, ale i majoritnej spoločnosti (Bargerová a Divinský 2008). Cieľom tohto procesu je v zmysle zákona o azyle začlenenie imigrantov do väčšinovej spoločnosti, a to najmä prostredníctvom získania adekvátneho ubytovania a zamestnania. Integrácia je však aj procesom právnym, ktorý zabezpečuje širokú oblasť práv (prístup na pracovný trh, k vzdelaniu a pod.), procesom ekonomickým, ktorý poukazuje na zvyšujúcu sa úroveň sebestačnosti imigrantov vo vzťahu k znižujúcej sa úrovni odkázanosti od pomoci štátu. (UNHCR 2002)

Integráciu a integračné procesy orientované na imigrantov koncepčne upravuje Koncepcia integrácie cudzincov (2009). Úlohou koncepcie je tieto procesy podporovať, a to prostredníctvom legislatívnych, praktických i organizačných opatrení. Tieto opatrenia by podľa Bargerovej a Divinského (2008) mali byť charakteristické komplexnosťou, vzájomnou prepojenosťou, pričom by mali viesť k zaradeniu imigrantov na pracovný trh, k prístupe k vzdelaniu a jazykovej integrácii, k asistencii pri hľadaní ubytovania, k dodržiavaniu ich práv, k podpore zjednotenia rodín, k získaniu štátneho občianstva a udeleniu právneho štatútu, k uznaniu kultúrnych i náboženských rozdielov, participácií na politickom a občianskom živote a v neposlednom rade k potláčaniu diskriminácie a intolerancie. V tejto súvislosti Bolečková (2014) konštatuje, že integrácia by mala byť orientovaná na predchádzanie sociálnemu, kultúrnemu i ekonomickému rozdeleniu spoločnosti a na predchádzanie vzniku uzatvorených komunít imigrantov.

Integrácia a jej opatrenia sú primárne orientované na cieľovú skupinu legálnych imigrantov, ktorým bolo udelené povolenie na dlhodobý alebo trvalý pobyt, na imigrantov, ktorým bol priznaný azyl (azylanti) a na imigrantov, ktorým bolo udelené štátne občianstvo (IOM 2005). Účastníkmi integračného procesu sú však aj občania a inštitúcie hostiteľskej spoločnosti, ktoré v nej fungujú (Kováts et al. 2006). Aj napriek tejto skutočnosti na Slovensku nie sú definované opatrenia, ktoré by boli orientované na občanov hostiteľskej spoločnosti (Štefančík a Lenč 2012).

Faktom je, že nie len imigranti s povolením na dlhodobý či trvalý pobyt, azylanti, ale predovšetkým aj imigranti s udeleným štátnym občianstvom čelia rôznym problémom, ktoré sú spojené s oblasťou zvládania jazyka, hľadaním vhodného zamestnania, ktoré by zodpovedali ich dosiahnutej úrovni vzdelania, s hľadaním adekvátneho ubytovania, s oblasťou sociálnej a zdravotnej starostlivosti, či problémy súvisiace s prístupom k vzdelávaniu ich samých alebo ich detí. Okrem uvedených sú k prekážkam integrácie Porubänovou (2005) zaradzované aj rasizmus, diskriminácia a extrémna religiozita.

1.1 Prekážky v prístupe k vzdelávaniu a jazyková integrácia

V rámci oblasti vzdelávania čelia imigranti prekážkam na jednej strane v rámci vzdelávania dospelých a na strane druhej v rámci vzdelávania ich detí. Bargerová et al. (2012) uvádzajú, že aj napriek tomu, že slovenské školy nenavštevuje veľké množstvo detí imigrantov, mnoho pedagógov sa v rámci svojej praxe s nimi už stretlo. Prekážky v rámci vzdelávania detí imigrantov spočívajú hlavne v nedostatočnej úrovni ovládania jazyka, čoho dôsledkom je komplikovanie výkonu práce pedagógov. To vedie k neochote pedagógov, na základe ktorej vznikajú problémy s umiestňovaním detí imigrantov do škôl. Podľa Brnulu (2008) môžu byť následkom týchto prekážok absencie v školskej dochádzke, preto je podstatné, aby sociálny pracovník dbal na jej plnenie a spolupracoval s rodičmi, nakoľko kultúrne rozdiely môžu predikovať rozdielne názory rodičov vo vzťahu k vzdelaniu.

Dospelí imigranti musia čeliť prekážkam vo vzťahu k nemožnosti vycestovať do zahraničia z dôvodu, že si musia obnoviť povolenie na pobyt, ktorý je udeľovaný za účelom ich štúdia. Podstatnou prekážkou je aj finančná situácia imigrantov vo vzťahu k zabezpečovaniu vzdelávania, pretože legislatíva im umožňuje pracovať iba niekoľko hodín do týždňa. (Bargerová et al. 2012)

V rámci zabezpečovania jazykovej integrácie stoja prekážky na strane dostupnosti jazykových kurzov, ktoré sú určené imigrantom, a to nie len z hľadiska ich finančnej náročnosti (Gallová Griglerová, Kadlečíková a Lajčáková 2009), ale aj z hľadiska ich situovania do väčších miest (Bargerová et al. 2012).

1.2 Prekážky v prístupe k zamestnaniu a bývaniu

Medzi prvé prekážky, ktorým imigranti čelia v rámci oblasti zamestnania možno zaradiť prísne pravidlá vo vzťahu k uplatneniu sa na pracovnom trhu. Táto prekážka spočíva v potrebe imigrantov získať povolenie na prechodný pobyt a povolenie na zamestnanie, avšak v niektorých prípadoch aj napriek tomu, že splnia zákonom stanovené podmienky, tieto povolenia nemusia získať z dôvodu, že sa na nich nevzťahuje právny nárok (Bargerová et al. 2012). Medzi ďalšie prekážky sú zaradzované nevyhovujúce ponuky rekvalifikačných kurzov, nedostatok detailných informácií o podnikaní a o pracovnoprávnych vzťahoch, diskriminácia, komplikované vybavovanie žiadostí či byrokracia vo vzťahu k vybavovaniu príslušných dokladov (Bargerová, Divinský 2008). Prax a vzdelanie predstavujú pre imigrantov ďalšie bariéry, čo potvrdzujú aj Kováts et al. (2006), ktorý uvádza, že aj napriek skutočnosti, že imigranti často krát ovládajú cudzie jazyky, dosiahli vysokoškolské vzdelanie, ich diplomy a iné dokumenty sú zväčša neuznávané.

Bývanie imigrantov je charakteristické nízkou kvalitou i nízkou úrovňou a imigranti sa často krát stretávajú s diskrimináciou vo vzťahu k jeho zabezpečovaniu. Ide o vážny problém nakoľko prenajímatelia nehnuteľností nie sú ochotní prenajímať imigrantom byty alebo požadujú nájomné, ktoré je pre nich finančne náročné. (Popper et al. 2006) Imigranti sa však stretávajú aj s diskrimináciou zo strany iných imigrantov či národnostných menšín pri zabezpečovaní si bývania (Bargerová et al. 2012).

1.3 Prekážky v prístupe k sociálnej a zdravotnej starostlivosti

V oblasti sociálneho zabezpečenia imigranti okrem jazykovej bariéry čelia aj nedostatočnej informovanosti, čo vedie ku krízovým situáciám. V rámci riešenia týchto krízových situácií imigranti nemajú častokrát nárok na niektoré dávky a sociálne služby (Bargerová et al. 2012). V tejto súvislosti Brnula a Slobodová (2013) upozorňujú na nutnosť vymedzenia rámcov sociálneho zabezpečenia vo vzťahu k imigrantom, čiže vymedzenie prostriedkov, opatrení, zariadení a inštitúcií potrebných na riešenie sociálnych udalostí.

Nedostupnosť verejného zdravotného poistenia predstavuje v oblasti zdravotnej starostlivosti pre niektoré kategórie imigrantov hlavné prekážky. Dôsledkom týchto prekážok je uzatváranie finančne náročnejších komerčných poistení zo strany imigrantov avšak poskytovanie zdravotnej starostlivosti do značnej miery komplikuje aj jazyková bariéra. (Bargerová et al. 2012) K prekážkam v tejto oblasti samotní imigranti zaradzujú aj byrokraciu (Štefančík a Lenč 2012).

2. Rámcový projekt výskumu

Na základe predchádzajúceho teoretického rozboru problematiky integračných procesov imigrantov prezentujeme v nasledujúcej časti navrhovaný rámcový projekt výskumu dizertačnej práce.

2.1 Výskumné ciele

Cieľom výskumu v teoretickej rovine je definovať integračný proces a integračnú politiku vo vzťahu k cieľovej skupine imigrantov. Cieľom výskumu v tejto rovine bude aj analýza systému poskytovania služieb imigrantom v jednotlivých oblastiach integračnej politiky, čiže v oblasti zamestnania, bývania, jazykovej integrácie, vzdelávania, sociálnej a zdravotnej starostlivosti.

Cieľom výskumu v empirickej rovine je primárne zisťovanie poskytovaných a absentujúcich služieb v oblasti zamestnania, bývania, jazykovej integrácie, vzdelávania, sociálnej a zdravotnej starostlivosti. Sekundárnym cieľom je zisťovanie predikcie medzi poskytovanými službami v jednotlivých oblastiach a sociálnym začlenením imigrantov.

V rovine aplikačnej je cieľom výskumu pripravenie návrhu opatrení, ktoré sa týkajú prepracovania systému poskytovania služieb v jednotlivých oblastiach integračného procesu vo vzťahu k imigrantom, návrhu vhodnej implementácie a konkrétneho návrhu pre kompetentné inštitúcie, ktoré by tieto služby mali poskytovať.

2.2 Výskumné otázky

Aké služby sú imigrantom poskytované v jednotlivých oblastiach integračného procesu?

Aká je spokojnosť imigrantov s poskytovanými službami v jednotlivých oblastiach integračného procesu?

Aké služby vo vzťahu k imigrantom absentujú v jednotlivých oblastiach integračného procesu?

Aké sú potreby imigrantov vo vzťahu k službám poskytovaným v rámci jednotlivých oblastí integračného procesu?

Aké sú predikcie medzi poskytovanými službami v jednotlivých oblastiach integračného procesu a sociálnym začlenením imigrantov?

2.3 Hlavná hypotéza

Hlavná hypotéza predpokladá existenciu rozdielov medzi službami poskytovanými v jednotlivých oblastiach integračného procesu a službami, ktoré v nich imigrantom absentujú a existenciu predikcie medzi poskytovanými službami v jednotlivých oblastiach integračného procesu a sociálnym začlenením imigrantov.

2.4 Predpokladané výskumné metódy

Kvantitatívny výskum bude realizovaný s využitím dotazníka, ktorý bude štruktúrovaný do niekoľkých častí. Prvá časť bude pozostávať z autorských otázok, ktoré budú zamerané na zisťovanie poskytovaných služieb v jednotlivých oblastiach integračného procesu, na ich efektivitu zo strany imigrantov, taktiež na zisťovanie absentujúcich služieb v jednotlivých oblastiach integračného procesu a na zisťovanie potrieb imigrantov vo vzťahu k nim.

Druhá časť bude orientovaná na zisťovanie sociálnej začlenenosti imigrantov na základe *Dotazníka sociálnej začlenenosti DSZ* (Kollárik 2008), ktorý okrem samotnej úrovne sociálnej začlenenosti zisťuje aj úroveň potreby sociálneho začlenenia. Dotazník zisťujúci úroveň potreby sociálneho začlenenia je zameraný na hodnotenie intenzity a veľkosti spomínanej potreby, jej znakov, avšak umožňuje aj diagnostiku motivačnej zložky afiliácie, monitorovanie prežívania a postojov ovplyvňovaných spomínanou potrebou. Dotazník skúmajúci úroveň sociálneho začlenenia je zameraný na hodnotenie toho, aká je úroveň miery a rozsahu sociálnej začlenenosti, zároveň diagnostikuje behaviorálnu zložku afiliácie a skúma aktivity vo vzťahu k nadväzovaniu nových kontaktov, rýchlosť a flexibilitu sociálnej adaptácie v nových situáciách.

Zvyšná časť dotazníka bude orientovaná na zisťovanie demografických údajov i psychosociálnych faktorov, pričom dotazník bude respondentom distribuovaný prostredníctvom elektronickej a písomnej formy. Nakoľko pôjde o kombináciu štandardizovaného a autorského dotazníka, bude potrebná aj realizácia predvýskumu s cieľom overenia jeho validity.

2.5 Výskumný súbor

Výskumný súbor budú tvoriť legálni imigranti, ktorým bolo udelené povolenie na dlhodobý pobyt, trvalý pobyt, na imigrantov, ktorým bol priznaný azyl a na imigrantov s udeleným štátnym občianstvom. Výber výskumnej vzorky bude realizovaný zámerným, nenáhodným spôsobom. Výskumný súbor bude kontaktovaný prostredníctvom spolupráce s miestnymi organizáciami, ktoré sa orientujú na prácu s imigrantmi. Predpokladaný počet výskumnej vzorky je 500 imigrantov.

2.6 Štatistické spracovanie výsledkov

Výskumné dáta, ktoré budú získané prostredníctvom dotazníka, budú následne spracované štatistickým softvérom IBM SPSS Statistics s využitím deskriptívnej a induktívnej štatistiky. Konkrétne štatistické testy, na základe ktorých budú výskumné hypotézy vyhodnocované, zvolíme v závislosti od distribúcie výskumných dát.

Záver

Prezentovaný príspevok je orientovaný na teoretické vymedzenie problematiky integračných procesov imigrantov a na predloženie rámcového výskumného projektu dizertačnej práce. V rámci teoretického vymedzenia sa príspevok zameriava na charakteristiku integrácie ako dlhodobého procesu a na objasnenie prekážok existujúcich v jednotlivých oblastiach integračného procesu, ktoré vyplývajú z nedostatočného reflektovania potrieb imigrantov zo strany inštitúcií a zariadení, ktoré v týchto oblastiach majú sociálne služby poskytovať. V druhej časti bol predložený návrh metodologického spracovania, na základe ktorého bude výskum realizovaný. Prínos výskumných zistení vidia autori v zmapovaní poskytovaných služieb v rámci jednotlivých oblastí integračného procesu, v zmapovaní absentujúcich služieb v daných oblastiach, ale aj v zisťovaní predikcie poskytovaných služieb vo vzťahu k sociálnemu začleneniu imigrantov.

Zoznam bibliografických odkazov

BARGEROVÁ, Zuzana et al., 2012. *Integrácia migrantov na lokálnej úrovni 2* [online]. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry. [cit. 2017-27-04]. Dostupné z: http://cvek.sk/wpcontent/uploads/2010/02/integracia_migrantov_2.pdf

BOLEČKOVÁ, Martina, 2014. Migračná politika Slovenskej republiky: desať rokov po vstupe do Európskej únie. In *Politické vedy*. Roč. 17,č. 3, s. 68-90. ISSN 1335-2741.

BRNULA, Peter, 2008. *Sociálna práca so žiadateľmi o azyl a azylantmi.* Prešov: Občianske združenie Sociálna práca. ISBN 978-80-89295-10-4.

BRNULA, Peter a Lucia SLOBODOVÁ, 2013. *Základy sociálnej práce so žiadateľmi o azyl a azylantmi*. Bratislava: IRIS. ISBN 978-80-89238-78-1.

GALLOVÁ KRIGLEROVÁ, Elana, Jana KADLEČÍKOVÁ a Jarmila LAJČÁKOVÁ, 2009. *Migranti. Nový pohľad na staré problémy*. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry. ISBN 978-80-970267-8-3.

International agenda for migration management – Common understandings and effective practices for a plananed, balanced, and comprehensive approach to the management of migration. International Organisation for Migration et Federal Office for Migration, Geneva, 2005. [online]. [cit. 2017-09-14]. Dostupné z: *publications.iom.int/bookstore/free/ IAMM.pdf*

Koncepcia integrácie cudzincov v Slovenskej republike schválená uznesením vlády SR č. 338 zo 6. mája 2009. [online]. [cit. 2017-09-14]. Dostupné z: https://www.tsk.sk/buxus/docs/ dokumenty/dokumenty_socialna_pomoc/narodne_programy/Koncepcia_integracie_cudzincov_v_SR_2009.pdf

KOVÁTS, András et al., 2006. *Praktická sociálna práca s utečencami – prístup cez ľudské práva.* Budapešť: Menedék – Maďarské združenie pre migrantov. ISBN 963-06-0862-6.

POPPER, Miroslav et al., 2006. *Potreby migrantov na Slovensku. Výskum zameraný na integráciu migrantov na trh práce a do spoločnosti*. Bratislava: Kabinet

výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV, [cit. 2017-09-14]. Dostupné z: *www.kvsbk.sav.sk/wp-content/uploads/Potreby_migrantov_na_Slovensku_IOM.pdf*

PORUBÄNOVÁ, Sylvia, 2005. *Imigračný fenomén v kontexte sociálnej inklúzie* [online]. Bratislava: Stredisko pre štúdium práce a rodiny, [cit. 2017-09-14]. Dostupné z: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/pdf/2005/rodina/Porubanova/Imigrac_fenomen_Porub.pdf

ŠTEFANČÍK, Radoslav Jozef LENČ, 2012. *Mladí migranti v slovenskej spoločnosti. Medzinárodná migrácia, moslimovia, štát a verejná mienka*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-263-0311-4.

UNHCR: Globálne konzultácie o medzinárodnej ochrane. Miestna integrácia. EC/GC/02/6, 25. apríla 2002, s. 2. [online]. [cit. 2017-09-14]. Dostupné z: *www.unhcr.org/486cc99f2.pdf*

Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontakt na autorov:

Mgr. Jana Plavnická, Univerzita P. J. Šafárika, Filozofická fakulta, Katedra sociálnej práce, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika,
j.plavnicka@gmail.com

doc. Mgr. JUDr. Dušan Šlosár, PhD., Univerzita P. J. Šafárika, Filozofická fakulta, Katedra sociálnej práce, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, dusan.slosar@upjs.sk